

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

לקדש ידיהם ורגליהם מכל כלי קדוש, כמו שאנו מוצאים בכהן גדול ביום הכיפורים, שמקדש את ידיו ורגליו מקיתון של זהב. ודבר זה צריך ביאור, אחר שנאמר בתורה "ורחצו ממנו ארון ובניו", מה נשתנה מכל עבודה שהייתה במקדש, כשם שלא מצינו שיהיה מותר להקריב חוץ למזבח ולהדליק את הנרות מבלעדי המנורה.

ונראה שדרשו כן מהפסוק "ועשית כיור נחושת וכונו נחושת לרחצה", כאן, בשונה מכל הכלים, יחד עם הציווי על עשייתו הגדירה התורה את מטרתו 'לרחצה', שזוהי התכלית המעכבת, ואילו הכלי עצמו אינו לעיכוב אלא רק ה'לרחצה'.

וראיה לדבר זה אנו מוצאים בתחילת חומש הפקודים – בעת סדר המשאות, שפרטה התורה את משא בני קהת – ונמנו שם כל כלי המשכן – מלבד הכיור שאינו מופיע בינותם, והוא מטעם שאמרנו – שבאמת לא היה כחלק מתבנית המשכן וכליו, אלא רק משמש לצורך העבודה.

וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו וַיֹּאמֶר לְמֹה יִי יְהִירָה אַפָּךְ
בְּעֶמְקָךְ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מִצְרָיִם מִצְרִים בְּכַח גְּדוֹל וְכִיד
הַזִּקָּה: (לב, יא)

רבים נתחבטו בפשר תפילתו של משה כאן, ובמה שלא לימד עליהם זכות ולא ביקש עליהם רחמים, כאשר עשה לאחר מכן עת עלה אל ה' באמרו – 'אֲנִי חָטָא חָטָא הָעָם הַזֶּה חָטָא גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהִי זָהָב'.

כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנָתַנּוּ אִישׁ
כַּפָּר נַפְשׁוֹ לִי בַּפֶּקֶד אֹתָם וְלֹא יִהְיֶה בָהֶם נֶגֶף בַּפֶּקֶד
אֹתָם: (ל, יב)

לא נתבאר דיו מהו עניין הנגף שיתכן להיות בבני ישראל בעת פקוד אותם, ואשר על כן הוצרכו ליתן כל איש כופר נפשו וחיה.

וייתכן שכאשר נפקד ונזכר ונמנה כל אחד בפני עצמו – נפקדים גם מעשיו – האם באמת נצרך וראוי הוא להתקיים כחלק מהכלל, ומיהו אשר יצדק לפניו. ועל כן נצטוו להביא איש כופר נפשו – העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט – ותרומה זו תהיה להיות לכל אחד מהם לזכות בעצם ההשתייכות לכלל ישראל. וזכר לדבר אנו מוצאים בחז"ל על לשון הכתוב 'שאו את ראש בני ישראל' – כאדם שאומר לקוסטינר סב רישיה דפלן' (כאדם האומר לתליין – שא ראשו של פלוני). דהיינו שיש בכוח הפקידה והמניין כדי להוות קיטרוג עליהם.

אבל במניין שנעשה בתחילת ספר במדבר – לא נזכר דבר מכל עניין זה של מחצית השקל, אלא רק פרטים אחרים. ועניין זה תלוי ביסוד החילוק דאיכא בין ספר שמות לספר במדבר, כמו שיבואר בעז"ה במקומו.

וַעֲשִׂיתָ פִּיזֹר נְחֹשֶׁת וְכִנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מַיִם: (ל, יח)

נבדל ונשתנה הכיור מכל הכלים – בכך שנאמר בו חידוש גדול – שהוא עצמו אינו לעיכוב, ויכולים הכהנים

והמתבונן יראה שהקב"ה טען לו למשה ד' טענות מדוע ראוי לעשות בהם כליה, וכנגדם השיב לו משה ד' תשובות - מדוע להותירם בחיים:

ראשית אמר לו הקב"ה - שאחר שאינם מכירים עוד ביציאת מצרים, אינם ראויים להקראות עוד עמו - 'לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים'. - ומעתה נקראים רק על שמו של משה שהעלם. ועל זה ענה משה "למה יי יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים ככת גדול ובניד תזקה", - היינו שעדיין קרויים עמו אשר העלם ממצרים, והראיה - היא מה שיצאו בכוח הגדול וכיד החזקה - ובהכרח שיד ה' הייתה בדבר, שהרי משה לא יכול היה לעשות זאת לבדו.

ועל זה השיבו ה', לו יהי כן, אבל מה תועלת אם שכחו מה שלמדו מכך: 'סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם עגל מסכה וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו אלה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים', ולמלך אין שווה להניחם. ועל זה ענה משה 'למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם להרג אתם בהרים ולכלתם מעל פני האדמה' - דהיינו שמצד יציאת מצרים עדיין ראוי להותירם - שלא יתחלל שמו.

עוד אמר לו ה', שניחם הוא על עצם בחירתם לו לעם 'ויאמר יי אל משה ראיתי את העם הזה והנה עם קשה ערף הוא' - ומסרבין להיכנע ולקבל עול מלכותי. ועל כך השיב משה 'שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך' - שיותירם מחמת שהם עמו ונחלתו שנקרא שמו עליהם.

ועל זה אמר לו הקב"ה 'ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול' - שיכול להתקיים עם לה' בעולם - גם אחר שיכלם, על ידי שיעשהו למשה לגוי גדול. ועל זה טען משה שצריך העם להתקיים דווקא בבני ישראל - מכוח ברית האבות: 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך ותדבר אלהם ארבה את זרעכם ככוכבי השמים וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעלם' - ומצד זה מתחייב שייקרא שמו דווקא עליהם.

ויאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אדני יקח נא אדני בקרבנו כי עם קשה ערף הוא וסלחת לעוננו ויחטאתנו ונחלתנו: (לד, ט)

בדבריו של משה כאן יש לתמוה תמיהה רבתי - והרי לפני כן זוהי עצמה הייתה הסיבה לכך שביקש ה' להשמידם - מחמת היותם עם קשה עורף, וכיצד ייתכן שמכוח סיבה זו עצמה ביקש משה שתשרה בקרבם שכינת ה' - ואפילו לא על ידי מלאך.

וצריך לומר - שזהו מה שהתחדש בי"ג המידות שנאמרו לו - 'השם השם' - ה' המרחם גם לאחר החטא, מידת רחמים שמכוחה נושא הוא לכל עוון ופשע, ולפי זה אדרבא - זקוקים הם ביתר שאת לכך שילך ה' בקרבם, שהרי מלאך לא יישא לפשעם, ורק הוא עצמו בטובו הגדול נושא לחטאת עמו ולקשי ערפם.

לב לדעת - ענין בפרשה

וימירו את כבודם בתבנית שור אבל עשבו' - חטא העגל - ייחוס כבוד השם לשלוחיו

קיימא לן בגמרא שמעשה העגל - נקרא בציבור ואף מיתרגם להמון העם, בכדי שיהווה כפרה לבני ישראל על אותו החטא. וכבר נתקשו רבים, כיצד בכך יהיה להם כפרה - לאחר מותם. אבל ניתן לומר על דרך המליצה - שכל שלומדים ומעמיקים במהותו של חטא זה, מגלים עד כמה דקה מן הדקה הייתה התביעה על בני אותו דור דעה, נמצא אם כך - שמשנה לשנה הולך וקטן חטאם - עד אשר יבוקש ואיננו.

הבא להידרש לפרשה זו, מגלה שכבר מפרשי המקרא כבר פתחו במלאכה, והאריכו למענייתם להראות ולהוכיח את המובן לכל בר דעת - שאי אתה יכול לפרש אותה על חטא עבודה זרה כפשוטו - מכמה וכמה פנים. ראשית - לא יתכן לומר שאותם אלו שראו את הקולות זמן קצר קודם לכן - 'אנוכי השם אלוקיך' - הלכו לתור אחר אלוהים אחרים. מה גם שאם אכן היה כך - אהרן היה צריך למסור את נפשו בכדי לא לתת ידו עמהם. וגם אם נבקש לומר שחלילה נכשל אהרן קדוש ה' בחטא עבודה זרה, כיצד נבחר לאחר מכן לכפר על בני ישראל.

ומלשונות המקרא נוכל ללמוד על מה שביקשו להם - 'קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו'. הוי אומר - שתחליף למשה ביקשו להם - כוח רוחני בדמות העגל, אשר יצא ואשר יבוא לפניהם, והוא יהיה השליח להעביר אליהם את דבר ה' משמים. וכבר מוכח מהפסוקים - שלא הייתה התביעה עליהם בעצם עשיית העגל, ואפילו מה שאמרו לפניו 'אלה אלהיך ישראל' - היה ניתן לפרש זאת במשמעות של אלוהים - מנהיג, שאם לא כן - מדוע לא אמר הקב"ה למשה מיד עם עשיית העגל 'לך רד כי שחת עמך אשר העלית מארץ מצרים'. ועל כרחק שהעגל קיבל משמעות של עבודה זרה רק למחרת - כאשר אהרן אמר חג להשם מחר, ואילו הם זבחו והשתחוו לעגל ממש - אזי נאמר למשה - 'סרו מהר מן הדרך אשר צויתם'.

אבל כל זה יעמוד לכאורה בסתירה לפסוק מפורש - 'ויגף יי את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן'. ולכאורה יקשה שהרי לפי מה שלמדנו עיקר החטא לא היה עצם מה שעשה אלא במה שעבדו לו. זאת מלבד שנצטרך ליישב לשון הפסוק אשר לכאורה עולה ממנו סתירה - למי באמת מיוחס מעשה את העגל - לעם או לאהרן.

והנה משה שאל את אהרן בעת רדתו מן ההר - 'מה עשה לך העם הזה כי הבאת עלי חטא גדל'. והשיבו אהרן לצדקתו - 'אל יחר אף אדני אתה ידעת את העם כי ברע הוא; ויאמרו לי עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו, ואמר להם למי זה התפרקו ויתנו לי ואשלכחו כאש ויצא העגל הזה'. וכאן הבן שואל - ראשית - מה סבר אהרן באמרו 'למי זהב', וכיצד באמת יצא העגל - בניגוד למה שחשב. ומלבד זאת, סוף כל סוף - בראותו שיצא העגל הזה - מדוע לא משך ידו מיד מן העניין, ואדרבא - עמד וקרא חג לה' מחר.

ובכדי להבין כיצד התרחש הדבר, נצטרך לבדוק מה באמת קרה בנקודת הזמן הזו - בין קריאתו של אהרן ליצירת העגל. וכאשר נתבונן נבחין בשינוי קל שהיה בין ציווי אהרן למה שהלכו ועשו בני ישראל. הוא אמר להם - 'פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם ובגדיכם והביאו אלי', ואילו הם הלכו ושינו ממצוותו: 'ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם וביאו אל אהרן'. ואם כן - יכולים אנו לומר שמצאנו את האשם, עדיין נצטרך לפענח את פשרו - למה באמת דרש שיביאו דווקא מבני ביתם, מה ביקשו הם להרוויח בכך שלא מילאו את בקשתו - ובכלל, מדוע מכל תכשיטיהם - ביקש דווקא את הנזמים, ולא טבעת אצעדה או צמיד.

ואולי בזה יפתח לנו פתח לחזות בעומק עניינו של חטא העגל. במעמד הר סיני אמר הקב"ה למשה 'הנה אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי עמך וגם בך יאמינו לעולם'. למרות שכבר קודם לכן נאמר בים סוף - 'וירא ישרא' את ה' גדל אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ואמינו ביי ובמשה עבדו', לא היה די באמונה זו, שהתבססה על ראיית האותות והמופתים, כמו שהגדיר זאת הרמב"ם - 'משה רבינו לא האמינו בו ישראל מפני האותות שעשה, שהאמינו על פי האותות יש בלבו דופי'. אלא רק במעמד הר סיני נקבעה ונחרטה הצורה הנכונה לאמונת משה בליבם - לא כאיש פלאות המחולל אותות ומופתים, אלא כשליח ה' נאמן ביתו 'ובמה האמינו בו במעמד הר סיני שענינו ראו ולא זר ואזנינו שמעו ולא אחר האש והקולות והלפידים והוא נגש אל הערפל והקול מדבר אליו ואנו שומעים משה לך אמור להן כך וכך', וכן הוא אומר פנים בפנים דבר ה' עמכם". מעתה נמצא עתה למד, שכל תקפו וגבורתו והמופתים שחולל לפניהם - היו רק בתורת שלוח מאת אדונו, ואילו הוא - לית ליה מגרמיה ולא מידו.

כאשר בושש משה מלכוד - באו העם אל אהרן וטענו לפניו כי זקוקים הם לתחליף ראוי למשה רבינו, אחר שלא ידעו מה היה לו. בבקשה זו לא היה פסול לכשעצמה, אם אכן היו מבקשים מנהיג שיהא רק שליח להעביר אליהם את הנהגת ה'. אך חז"ל מגלים לנו את כוונתם הנסתרת שהייתה טמונה בעומק ליבם 'קום עשה לנו אלהים' - אלוהות איוו להם. משמעות הדברים - שהם ביקשו לייחס לשליח כוח מעין משלחו, והאמינו שיש לו כוח וממשלה משל עצמו. למרות שטרחו להטעותו ולהסוות ממנו עניין זה, בהדגישם 'כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו', אהרן עדיין חשש שיש כאן שמץ מן השמץ של בקשת אלוהות - כביכול למשה רבינו היה כוח משל עצמו, ולאותו הכוח ביקשו למצוא לו תחליף בדמות העגל.

כדי להסיר כל חשש מעין זה, ביקש להעמיד את טוהר כוונותיהם למבחן. בכוונת מכוון דרש מהם להביא את נזמי הזהב אשר באזני נשיהם ובניהם. על משמעותם של נזמי האזניים ניתן ללמוד ממה שנכתב לעיל בפרשת משפטים - בעניין רציעתו של העבד העברי - שבאה להורות על נאמנותו המוחלטת לאדונו מעתה ועד עולם. ועל כן ביקש אהרן דווקא את נזמי הזהב אשר באזני נשיהם ובניהם - כי בהם בטח שנאמנותם המוחלטת עודנה נתונה למה ששמעה אזניהם מפי הגבורה בהר סיני, בדבר אלוקים עימם מתוך האש - 'אנוכי השם אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני', ועל כן רצה שהעגל יוצר דווקא על ידם.

אך הם - שכבר מתחילה כוונתם הייתה לרעה, לא אבו לעשות כדברו, אלא הלכו והביאו מנזמי הזהב אשר באזני עצמם, וזה מה שהוביל לכך שיצא העגל הזה - כפי הכוח אשר ייחסו לו מאמיניו, בניגוד לכוונתו של אהרן הכהן.

חז"ל גם מגלים את אזנינו שהאנשים שחטאו והחטיאו בעגל היו הערב-רב, אותם אלו שנסתפחו על קהל ה' בעת צאתם מארץ מצרים. עובדה זו תואמת להפליא את מהלך הדברים - שהרי בני ישראל נתגלה להם משה רבינו בשם השם אלוקי אבותם אשר בא לגאלם, וכל האותות והמופתים והיד החזקה שראו אחר כך - רק חיזקו דבר זה בליבם ונטעו באמונת ה'. הערב רב, לעומתם - כלל לא באו להאמין בהשם ובדברו, אלא נהו אחר משה ומופתיו - ובטוחים היו בכוחו העל-טבעי, לא בכוח משלחו. וממילא כאשר בושש מלבוא, ביקשו לייחס כוחות אלו לעגל הזהב שהיה אמור למלא את מקומו - 'אלה אלוהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים'.

ואם זה היה החטא - זוהי היה התביעה גם כן. כאשר חטאו בני ישראל לעבוד את העגל, אמר לו ה' למשה - 'לָךְ יָד כִּי שָׁחַת עַמָּה אֲשֶׁר הָעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. יש כאן יותר מן הרמיזה - אודות שורש החטא - שייחסו את יציאת מצרים למשה רבינו, יותר מן הקב"ה. ועל כן גם כך היה התיקון במה שאמר משה לפניו - 'וְאִם אֵין מִחֲנִי נָא מִסְפָּרָה אֲשֶׁר פָּתַבְתָּ', ומכאן שאין בו שמץ של תליית הגדולה בעצמו, אלא כל כולו עמד רק בתורת שליח נאמן להביא לפני ישראל את הנהגת השם.

לאחר שנתבשרו ישראל שגרם החטא ולא יעלה ה' בקרבם נאמר 'וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתו אִישׁ עֲדִיו עֲלֵיו'. בפשטות הדברים - ביקשו לבטא את האבל והחרטה על חטאם - דרך אותם התכשיטים שהיו להם למכשול ולסיבת תקלתם, אבל חז"ל מגלים לנו שיש משמעות נוספת לדברים, וכוונת הכתוב לאותם הכתרים שקשרו לראשם מלאכי השרת, בעת שאמרו 'נעשה ונשמע'.

בשעה שהקדימו ישראל נעשה ונשמע - אמר הקדוש ברוך הוא מי גילה לבני רז זה - שמלאכי השרת משתמשים בו. מלאכי השרת מהות הוויתם היא בכך שאין להם אלא שליחותם, וכל תכלית קיומם היא במה שעומדים הכן לעשות רצון קונם. וגם ישראל - בהקדימם 'נעשה' לפני 'נשמע' העפילו למעלה רמה זו - שאין להם בעולמם אלא את הנאמנות המוחלטת למלכם.

אבל בחטאם - איבדו עטרה גדולה זו - אותה נאמנות שאין לה עוררין. וכתוצאה מכך, אם קודם לכן התורה הייתה חרותה משמים על לוח ליבו של כל אחד ואחד, לאחר החטא הצורה של לימוד התורה וקיום המצוות השתנתה לחלוטין - בבחינת 'פסל לך לוחות' - קודם לכל אדם צריך להכין עצמו להיות ראוי לכך - לשמוע וללמוד, להבין ולהשכיל - ורק אחר שמתיישבים הדברים על ליבו, יכול הוא לבוא לידי קיום ועשייה. אך בזאת הובטחנו, שעתידין אלו העטרות לשוב לנו לעתיד לבוא, באותו הזמן בו תימלא הארץ דעה את השם, כדאמר ריש לקיש: עתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר לנו, שנאמר 'וּפְדֻנִי יְיָ יִשְׁכּוֹן וּכְאוּ צִיּוֹן בְּרֶגֶז וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל רֵאשִׁים' - שמחה שמעולם על ראשם.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com.